

DELÂİLÜ'N-NÜBÜVVE LİTERATÜRÜNE ÖZGÜN BİR KATKI

Erdinç Ahatlı, Peygamberlik ve Hz.Muhammed'in Peygamberliği,
Değişim Yayınları, İstanbul 2002, 266s.

Hayati YILMAZ*

Yrd. Doç. Dr. Erdinç Ahatlı'nın doktora çalışmasını oluşturan kitap, bir anlamda genel sayılabilecek isimle yayımlanmış olmakla birlikte, esas itibarıyla "muhaddislere göre" peygamberlik delillerini (delâilü'n-nübüvve) ele almayı amaçlamıştır.

Eser, altı sayfalık *Giriş* kısmında konunun çerçevesi ve işlenişi verilerek başlanmaktadır. Asıl konu ise *Birinci* ve *İkinci Bölüm*'lerde detaylarıyla işlenmektedir. Buna göre *Birinci Bölüm*'de, nübüvvet kavramı, nübüvveti ispatta kullanılan metotlar ve ilgili bilim dalları ele alınmakta, *İkinci Bölüm*'de ise, muhaddislere göre Hz. Peygamber'in peygamberliğinin delilleri, terminolojideki kullanımıyla "delâilü'n-nübüvve" konusu, rivayetler bağlamında incelenmektedir. Kitap, *Sonuç*, *Bibliyografya* ve *Dizin* ile sona ermektedir.

Eserin muhteva tanıtımına geçmeden önce, şekil özelliklerine kısaca değinmek gerekmektedir. Zira kitap ilk olarak ele alındığında okuyucu üzerinde pek "albeni" etkisi bırakmamaktadır. Bu da elbetteki yazardan değil yayın evinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, hemen her şeyde görselliğin çok önemli tutulduğu günümüz dünyasında, sayın yazara büyük oranda haksızlık edildiği görülmektedir. Çünkü eser okunduğunda, "bu kitap böyle basılmamalıydı" sözleri ister istemez dudaklardan dökülmektedir.

Şekil açısından bakıldığında dikkat çeken hususlar olarak şunlar sayılabilir: Kitabın kapağı oldukça arabesk bir tarzda tasarlanmış olup bu sadelikten ve estetikten uzak yapısıyla sıradan bir piyasa kitabı havası vermektedir. *İçindekiler* (s. VI-IX) kısmındaki sayılamayacak ve de düzeltilemeyecek tashih hataları da, kapağı görmezlikten gelen ciddi okuyucuları ikinci kez hayal kırıklığına uğratmaktadır. Bunun da yine yayın evinin azizliğinin bir sonucu olduğunu hatırlatmakta yazar adına fayda görüyorum. Eserin iç düzeni de problemlili gözükmektedir. Her sayfanın üstünde bulunan "üst

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hyilmaz@sakarya.edu.tr

bilgi"ler, majüskül yazımı ve punto büyüklüğüyle sanki başlıkmiş gibi durmaktadır. Sayfaların satır genişliğinin kitabın ebadına oranla fazla tutulması sebebiyle de sayfa kenarlarında yeterli boşluklar kalmamıştır. Son olarak, eserin sonuna ilave edilen *Dizin* (s. 254-266) ne yazık ki, "dizilmemiş", sadece dizinde bulunması istenen kelimelerin dökümü olarak bırakılmıştır. Bilimsel bir kitapta bunun ne büyük bir eksiklik olduğu izahtan vârestedir.

Bütün bu şekil problemlerini bir tarafa bırakarak kitap okunmaya başlandığında gerek konunun ele alınış biçimi, gerekse de verilen bilgiler çalışmanın yoğun bir mesainin sonucu olduğunu hemen hissettirmektedir. Çalışma, yazarın kendine ait başka bir makalesini eklemeyi unuttuğu *Bibliyografya*'daki (s. 232-253) toplam 323 (+1) kaynaktan süzülerek oluşturulmuştur. Yazarın üslûbu ve dili, tamamen akademik olan eserin rahatça okunup anlaşılacağı bir seviyededir. İkinci defa okunmak zorunda kalınacak cümle neredeyse yok gibidir. Ancak, anlatımın akademik olması hasebiyle konunun anlaşılabilmesi için belli bir birikimin ve alt yapının bulunması gerektiği de unutulmamalıdır.

Eserin muhtevası ile ilgili ise şunlar söylenebilir: Sosyal bir vakia olan toplum, tarihin hiçbir döneminde dinden ayrı durmamıştır. Yani dini olmayan herhangi bir toplum bilinmemektedir. Dünya tarihinin en büyük dönüşüm evrelerini meydana getiren ilahî kaynaklı dinlerde Yaratıcı, mesajını peygamberler aracılığıyla insanlara ulaştırmıştır. Bu çerçevede İslam'ın temel inanç esaslarından biri de peygamberlik (nübüvvet) müessesesidir. İşte Sayın Ahatlı'nın bu çalışması nübüvvet tartışmalarını ve ispat yollarını, hadisçi bakış açısıyla ele alıp değerlendirmektedir.

Giriş kısmında, konunun çerçevesi belirlenmiş ve işleniş biçimi hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre, konusunda ilk olan bu çalışma bir *şemsiye çalışmadır*; ana başlıklar üzerinde durulmuştur. Kur'an ve hadis verilerinin dışında, nübüvvet tartışmalarının en çok yer bulduğu kelâm eserleri de değerlendirilmiştir. Tartışmalar, tarihî seyir içerisinde kısaca özetlenmiş, böylelikle bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Konunun kaynakları başlığı altında, ilgili temel eserlerden kısaca bahsedilmiştir.

"Nübüvvet Kavramı, Nübüvveti İspatta Kullanılan Metotlar ve İlgili Bilim Dallarını" başlığını taşıyan *Birinci Bölüm*'de ilk olarak "nübüvvet" kavramı, tanımı ve mahiyeti başlıklarıyla ele alınmıştır. Nübüvveti ispat tartışmaları, tarihî seyri içerisinde verilmiştir. Burada İslam dünyasına giren yabancı fikirlerin esas sorumlusu olarak Bermekî sülâlesine dikkat çekilmiştir (s. 23). İslam'ın inanç esaslarına karşı ortaya çıkan inkârcı hareketlere genel olarak Zındıklık ismi verildiği belirtilmiş, özellikle peygamberlik müessesesi konusunda sivrilen isimler olarak Berâhime grubu ile İbnü'r-Râvendî ve Ebû Zekerîya er-Râzî üzerinde durulmuştur (s. 27-30).

Bütün bu inkârcı söylemlere karşı İslam dünyasında peygamberliği savunma gayretlerinde ilk isim olarak İmam Şâfiî'den bahsedilmektedir. Fakat kesinlikle söylenmesi gereken ise bu konudaki üstünlüğün Mu'tezile'ye ait olduğudur (s. 31).

Nübüvveti ispatta kullanılan metotlar kısmında, kelâmçıların, felsefecilerin ve mutasavvıfların usullerine temas edilmiştir. Burada, meselenin bir inanç esası olması sebebiyle özellikle kelâmçıların yöntemi üzerinde durulmuş, felsefecilerin metodu ise Fârâbî, İbn Sînâ ve İbn Rüşd'ün düşünceleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ancak, Fârâbî'nin filozofu en üstün insan kabul etmesi (s. 42) ile İslam'da en üstün insanların peygamberler olduğu inancının çelişmesine dikkat çekilmiş olmakla birlikte (s. 42, 207 no.lu dipnot), yine Fârâbî'nin *el-Medînetü'l-Fâdila*'sının başındaki kişinin peygamber hüviyetindeki bir şahıs olduğu görüşü, yukarıdaki çelişkiye atıf yapılmadan verilmiştir.

(s. 44). Mutasavvıfların metodunda ise velâyet-nübüvvet ilişkisi ön plana çıkmakta, velinin kerameti ile nebinin doğruluğu ispatlanmaya çalışılmaktadır. Bu izah tarzındaki, yani kerametın mucizeyi, mucizenin de kerameti doğrulamasındaki kısır döngüye yazar tarafından da işaret edilmiştir (s. 51).

Birinci Bölüm'ün son konusunu Hz. Peygamber'in nübüvvetiyle ilgili bilim dallarını oluşturmaktadır. Bu kısımda, sırasıyla delâil, a'lâm-alâmât, mu'cizât, hasâis-fezâil, şemâil ve şevâhid isimli bilim dallarından bahsedilmektedir (s. 55-64). Bunlar arasında kapsamları bakımından tam bir sıralama yapılmış olsaydı, ilgili bilim dallarının boyutların çok daha net anlaşılabilirdi.

Kitabın *İkinci Bölüm*'ü olan "Muhaddislere Göre Hz. Peygamber'in Peygamberliğinin Delilleri", peygamberlik öncesi ve sonrası deliller olmak üzere iki ana kısımda işlenmektedir. Peygamberlik öncesiyle ilgili deliller arasında, Hz. Peygamber'in geleceğinin eski kitaplarda müjdelenişi başlığında, Kur'an'ın "öncekilerin kitapları" ifadesiyle neyi kastetmiş olacağı ve hadislerdeki veriler üzerinde durulmuş, ardından da Tevrat ve İncil'deki işaretler ele alınmıştır (s. 66-85).

Doğum öncesi ve doğumuyla ilgili deliller ana başlığı altında, doğum öncesi deliller olarak, Hz. Peygamber'in nesebi, atalarının alnındaki nûr, doğduğu gece meydana gelen olaylar ile Fil ve Ebrehe Hadisesi incelenmektedir. Buna göre, Hz. Peygamber'in nesebiyle ilgili rivayetler sonuç itibarıyla, O'nun gerçekten seçkin bir soya sahip olduğunu gösterir durumdadır. Ancak bu soyda intikal edegelen nûr hakkında aynı şeyi söylemek mümkün gözükmemektedir. Doğduğu gece meydana geldiği anlatılan olaylarla ilgili rivayetler de aynı şekilde oldukça problemlidir. Fil Olayı'na gelince, gerçekliğinde şüphe bulunmayan bu olayın delâil konusuyla bağlantısı, Ebrehe'ye karşı Allah'ın Mekke'ye mucizevî bir şekilde yardım etmesinin, gelecek son peygamber Hz. Muhammed'in korunmasına yönelik olduğu söylenerek kurulmuştur (s. 86-101).

Hz. Peygamber'in doğumuyla ilgili deliller olarak, annesi Âmine'nin rüyası, doğumu esnasında meydana gelen bazı olaylar, sünnetli doğması, Yahudi ve Hristiyan din bilginlerinin verdiği haberler ile diğer bazı konular sayılmaktadır. Bunlardan, özellikle dördüncü asır *mevlid* eserlerinin malzemesini oluşturan rivayetler efsanevî bir ortam meydana getirmektedir ve Suyûtî gibi mütesâhil kabul edilen birisi bile bu rivayetlere, "son derece münkerdir" demekten kendini alamamaktadır (s. 107).

Hemen herkesin kesin bir kabulü karşıladığı bir konu da Hz. Peygamber'in sünnetli olarak doğduğudur. Ancak ilgili rivayetlerin üçü de sahih kabul edilmemiştir ve Zehebî, İbn Kesîr ve İrâkî gibi âlimler O'nun doğduktan sonra sünnet ettirildiği görüşündedirler (s. 110). Ehl-i Kitap bilginlerin verdiği haberlere gelince, geneli dikkate alındığında bunların bir gerçekliği olduğu sonucuna varılmaktadır (s. 113).

Hz. Peygamber'in peygamber olmadan önceki hayatıyla ilgili deliller, "Yetiştirilmesi ve İlk Vahiy İnişine Kadar Olan Deliller" kısmında verilmektedir. Burada, Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması (şakku's-sadr/şerhu's-sadr) olayı, ilk Şam yolculuğundaki olağanüstü hadiseler ve cahiliye döneminin ayıplarından korunması bahis mevzuu yapılmaktadır. Şakku's-sadr rivayetleri olayın dört ayrı zamanda gerçekleştiğini ifade eder durumdadırlar. Rivayetlerin sıhhati, olayın mükerrerliğiyle yorumlanmasına yol açmıştır. Son tahlilde olay, biri süt annesinin yanındayken, diğeri miraçtan hemen önce olmak üzere iki defa meydana gelmiş gözükmemektedir. Konuyla ilgili diğer bir tartışma konusu, bu olayın nasıl anlaşılması gerektiğidir. Yani, maddî bir operasyon mu söz konusudur, yoksa bir "inşirah" mı (kalbin iman ve hikmet nûruyla doldurulup

vahyi almaya hazır hâle getirilmesi mi) düşünülmelidir? Yazar bu tartışmalara da yeterince temas etmektedir (s. 133-137).

Hız. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib ile çocuk yaşta Şam yolculuğundayken, bir manastır yakınlarında konakladıklarında, rahibin (Bahira) dile getirdiği bazı olağanüstü olaylar da O'nun *irhâsâtından* sayılmaktadır. Ancak bu rivayetler, pek çok İslam âlimi tarafından, uydurma olduğuna kadar varan tenkitlere maruz kalmıştır (s. 137-151). Hız. Peygamber'in müşrik bir toplumun normal karşılayacağı, fakat peygamber olacak birine yakışmayacak bir takım tutum ve davranışlardan uzak kalması ve yaşadığı nezh hayat da peygamberlik öncesi delâil arasındadır. Bu olaylardan birinin, Hız. Peygamber'in istediği halde "katılamadığı" bir düğün şenliği olması dikkat çekicidir (s. 152).

Peygamberlik delilleri denildiğinde ilk akla gelen aslında, o kişinin peygamber olduktan sonra, bu yeni durumunun ispatlanması gelmektedir. Bu anlamdaki deliller, kitabın "Peygamberlik Sonrasıyla İlgili Deliller" başlığı altında değerlendirilmektedir (s. 157). Bu kısmın alt başlıkları, Kur'an Mucizesi, Hissî Mucizeler, Gaybî Haberler, Duaların Kabul Edilmesi ve Şemâîli olarak sıralanmaktadır.

Kur'an, Hız. Peygamber'in hiçbir mucizesinin bulunmadığını iddia edenlere göre bile O'nun yegâne mucizesidir. Burada, mucize olarak Kur'an'ın verilmiş gerekçeleri ve onun lâfız, mana ve muhteva açısından i'câz yönleri üzerinde durulmuştur.

Hissî mucizeler konusu ise, Hız. Peygamber'in mucizeleri arasında en çok tartışılan konu olmuştur. Tartışmaların taraftarları, daha önce işaret edildiği üzere, Kur'an dışında hiçbir mucizeyi kabul etmeyenlerden, olağanüstü gibi gözüken her şeyi mucize sayanlara kadar geniş bir yelpaze oluşturmaktadırlar. Yazar da bu tartışmalara, lehte ve aleyhteki görüşlere yer vererek değindikten sonra, Hız. Peygamber'in hiçbir mucize göstermediği sonucuna gitmenin doğru ve tutarlı bir anlayış olarak gözükmeyeceğini söyleyerek kendi görüşünü ortaya koymaktadır (s. 184). Bunu delillendirmek amacıyla hem Kur'an'dan, hem de hadislerden hissî mucize örnekleri verilmiştir. Aynı yarılması ve Bedir Savaşı'nda düşmana atılan bir avuç taş Kur'an'da bahsedilen mucizelerdir. Ancak, bu iki olayın, hissî mucizeleri inkâr edenlerin delillerinin değerlendirildiği meydana ele alınması yerine bundan sonra ayrıca örnek olarak verilmesi daha sistematik olabilirdi.

Hadislerde hissî mucize örnekleri olarak hurma kütüğünün inlemesi, suların çoğalması ve yemeğin bereketlenmesi ile ilgili rivayetler değerlendirilmiştir. Hız. Peygamber'in bu anlamdaki mucizelerinin genellikle Müslümanların imanlarını takviye ve zor zamanlardaki bir takım sıkıntıların giderilmesi amacını güttüğü görülmektedir. Ayrıca, su ve yemek örneklerinde olduğu üzere yoktan var etme izlenimi vermemek için, mutlaka az bir nüvenin bulunmasına dikkat çekilmektedir (s. 204, 208).

Kitabın en önemli konularından birini de "Gaybî Haberler" bölümü oluşturmaktadır. Zira son zamanlarda hissî mucizeleri gibi Hız. Peygamber'in gaybî haberleri de çokça tartışılmaktadır. Gayb bilgisinin Allah'a ait olduğu genellemesinden hareketle O'nun hiçbir gayb bilgisinin olmadığı söylenmektedir. Yazar bu tartışmalara, genel olarak işaret etmekte, ilgili çalışmalara atıflarla konunun şekillenmesine çalışmaktadır. Ancak burada değinilen eserler arasında, konuyu doğrudan işleyen bir çalışma yapan M. Said Hatiboğlu'na¹ yer verilmemesi, belki de bu önemli çalışmanın hâlâ yayımlan-

¹ Hatiboğlu, M. Said, Hız. Peygamber'in Vefatından Emevîlerin Sonuna Kadar Siyasî-İctimâî Hadiselerle Hadis Münasebetleri, Basılmamış doçentlik tezi, Ankara 1967.

mamış olmasına bağlanabilir. Sonuç olarak, mutlak anlamda gayb bilgisine sahip bulunmayan Hz. Peygamber'in, Allah'ın kendisini Kur'an dışında da bir şekilde bildirmesi suretiyle (s. 212) bazı gayb haberlerini bildirmesi muhal değildir. Rivayetlerin teknik olarak reddedilmesi ile, O'nun gayb haberlerini mutlak olarak reddetmek aynı şey değildir (s. 211) denilmektedir.

Hız. Peygamber'in dualarının hemen kabul edilmesi de O'nun peygamberliğinin delilleri arasında yer almaktadır. Duanın bütün hayatını kuşattığı Hz. Peygamber, bu yönüyle insanların Rableri ile olan bağlarının ne kadar güçlendirilebileceğini örnekleriyle göstermiş olmaktadır. Öyle ki, yaptığı dualar anında karşılık bulmakta, bu da muhatapları nezdinde son derece etkili olmaktadır. Ebû Hüreyre'nin annesinin hidayete ermesi ve Hz. Ömer'in Müslüman olması bu dualar neticesiyledir (s. 216). Bir takım hastalıklar da O'nun dualarıyla şifa bulmuştu (s. 217). Ancak, burada verilen örnekler arasında, katarakt olduğu söylenen sahâbî hakkındaki bu "teşhis" in, bugün modern teknolojinin bütün imkânlarına rağmen teşhislerinde sık sık yanılan tıp bilimine saygı adına bile olsa, daha temkinli ve ihtiyatlı ifade edilmesi gerekirdi; belki de sahâbî, gözüne inen "perde"nin astigmattan ya da trahomdan kaynaklandığını bilmiyordu (s. 217).

Hız. Peygamber'in bazı sahâbîlerin mal ve evlat sahibi olmaları, sîmalarının güzelleşmesi duaları ve kuraklıktan şikâyet edenler için yağmur duasında bulunması diğer örneklerdir. Hayır dualarının yanı sıra yaptığı beddualar da geri çevrilmemiştir. Davet mektubunu parçalayan Kisrâ'nın, eziyet ve zulümde sınır tanımayan Kureşy büyüklerinin ve sol elle yemekte ısrar eden Büsr'ün akıbetleri hiç de iç açıcı olmamıştır (s. 218-219).

Kitapta ele alınan delâilü'n-nübüvvenin son konusu Hz. Peygamber'in şemâlidir. Şemâil, kısaca, O'nun sîret ve sîretinin bütününü yani bizâtihi kendisidir. Güzelliği, yakışıklılığı, giyimi-kuşamı, yürüyüşü-oturuşu, hoşgörüsü, öfkesi, tevazuu, cömertliği, sabrı, hayâsı vs. her şeyi, O'nun ancak bir peygamber olduğunu göstermektedir ve pek çok insan sadece bunlara bakarak iman etmiştir (s. 219-222).

Eser, çalışma boyunca sunulan bilgilerin oluşturduğu sonuçlar özetlenerek sona ermektedir. Başta da söylendiği gibi, kitap şekil bozuklukları bir tarafa bırakılacak olursa son derece başarılı bir çalışma olup, sayın yazar her türlü takdiri hak etmektedir. Eserin ikinci baskısının yazarın gösterdiği özene yaraşır bir biçimde gerçekleştirilmesi, sevindirici bir gelişme olacaktır.